

PROPOZYCJE „ETHOSU”

Cyprian Norwid, *Vade-mecum. Transliteracja autografu*, oprac. Mateusz Grabowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, ss. 230.

Pytanie, jak powstaje poezja, jak zrodził się tekst wiersza, który zachwyca czytelnika trafnością skojarzeń i oryginalnością odczytania rzeczywistości, zwykle pozostaje bez odpowiedzi. Możemy jedynie domniemywać, że wiersz albo jest rezultatem żmudnego procesu poszukiwania słów pozwalających wyrazić myśl sprecyzowaną w umyśle twórcy czy też jawiącą się jedynie w postaci intuicji intelektualnej, albo też rodzi się nagle – jak to sobie wyobrażamy: z natchnienia.

Ukazany przez Mateusza Grabowskiego proces powstawania obecnego kształtu zbioru wierszy *Vade-mecum*, opus magnum Cypriana Norwida, to fascynujące studium „wykuwania” przez poetę jego dzieła w tworzywie, które stanowi język, a następnie opracowywania tego dzieła przez kolejnych edytorów tekstu. Studium to będzie niewątpliwie interesującą lekturą dla czytelników profesjonalnie zainteresowanych edytorstwem czy językoznawstwem w jego ujęciu historycznym, ale również bardzo ciekawą propozycją dla osób, które nie zajmują się zawodowo edytorstwem, ale pragną poznać archeologię dzieła Norwida, poniekąd towarzysząc poecie na poszczególnych etapach jego pracy.

We „Wstępie” Grabowski sytuuje *Vade-mecum* na mapie literatury światowej, podkreślając, że zdaniem niektórych badaczy utwory zebrane w tym zbiorze reprezentują poromantyczny wzorzec liryki – gatunku, do reprezentantów którego Norwid należał na równi z Charles’em Baudelaire’em czy Arthurem Rimbaudem (por. s. 11). W tekście wstępnym autor uwrażliwia czytelnika również na właściwy sposób odczytywania poezji Norwida, o jej sensie – obok środków stricte językowych – decydują bowiem złożona interpunkcja i wielorakie techniki segmentacji tekstu czy justowania kolumn, a także pojedynczych wersów. Grabowski podkreśla przy tym, że cechująca dzieło Norwida wielopoziomowość przekazu stanowi wyzwanie nie tylko dla czytelnika, ale przede wszystkim dla edytorów i wydawców. W przypadku *Vade-mecum* wyzwanie to ma charakter wyjątkowy ze względu na fakt nieprzejrystości autografu tego tekstu, która znacząco utrudnia wybór jego podstawy (por. tamże). Grabowski opisuje

w tym kontekście losy tomu, którego czystopis poeta przygotował w roku 1866. Planowane wydanie *Vade-mecum* w oficynie Brockhauusa w Lipsku, która kilka lat wcześniej opublikowała pierwszy tom *Poezji* Norwida, nie doszło jednak do skutku – prawdopodobnie w konsekwencji ówczesnej sytuacji politycznej wydawca postawił poecie warunki, których ten nie mógł przyjąć. W liście z 5 maja 1866 roku Norwid skarżył się: „Nakładnictwo Brockhauusa zeszczupliło się w wymagania zbyt zależne od czasów, abym trwać mógł w takim stosunku” (s. 13). Grabowski podkreśla, że czystopis autografu przygotowanego dla oficyny Brockhauusa przygotowany został przez poetę z niezwykłą pieczołowitością, i wskazuje na możliwość wyodrębnienia dwóch segmentów jego grafii, które określa mianem: „architektoniki tekstów” (obejmującej ogólną budowę wiersza: tytuły, podtytuły, dedykacje, motto, wewnętrzny układ tworzących je części składowych oraz pochodzące od autora przypisy) i ich „partytury” (którą tworzy autorski system znaków i chwytów, pozwalający na sygnalizowanie i uwydatnianie znaczeń, a także umożliwiający tworzenie neologizmów) (por. s. 14). Po nieudanej próbie wydania *Vade-mecum* Norwid zaczął jednak na ów „gotowy” manuskrypt nanosić korekty i uwagi, dokonując jego swoistej dekonstrukcji, co sprawiło, że tekst nabrał ponownie cech brulionu, którego „odczytanie i modernizacja do dziś sprawiają badaczom i wydawcom liczne problemy” (s. 11). Grabowski podkreśla, że im bardziej Norwid tracił nadzieję na wydanie *Vade-mecum* jako części drugiego tomu swoich *Poezji*, „tym intensywniej ingerował w kształt redakcji kaligraficznej poszczególnych utworów” (s. 15). Poeta posługiwał się w tej pracy różnokolorowymi ołówkami. Skreślał strofy, zmieniał kolejność słów, przekształcał wersy – teksty nabierały w ten sposób cech szarady, a niektóre z nich zyskały kilka redakcji brulionowych. Te intensywne poszukiwania formalne sprawiły – pisze Grabowski – że Norwid w istocie „przekroczył ramy poezji wyznaczone przez wielkich polskich poetów romantycznych” (s. 16), a jego poetyce bliżej „do twórczości Gautiera, Baudelaire’a, a miejscami nawet Eliota, niż do liryków Słowackiego, Mickiewicza i wzorującego się na nich Krasińskiego” (tamże).

We wstępie do książki opisane zostały również dzieje edytorskie cyklu *Vade-mecum*, poczynając od nieukończonego projektu, który pragnął zrealizować Zenon Przesmycki, poprzez wydania tego tomu, które ukazały się już po drugiej wojnie światowej, a także te najnowsze.

Wszystkie zawarte we „Wstępie” uwagi Mateusza Grabowskiego, którym towarzyszą szczegółowo opisane zasady transliteracji tekstu oryginalnego (zachowuje ona specyfikę Norwidowskiej pisowni, interpunkcję poety, jego ortografię, a nawet kolorystykę wykorzystywanych przezeń ołówków) niewątpliwie stanowią zaproszenie do lektury wierszy Norwida i do stawiania pytań nie tylko o to, co poeta wykreślił, co dopisał, a co przeformułował i przekształcił, ale dlaczego dostrzegł potrzebę takich właśnie zmian w tekście, który kiedyś uznał przecież za gotowy do druku.

Warto na zakończenie dodać, że skany autografu *Vade-mecum* dostępne są na stronie internetowej Cyfrowej Biblioteki Narodowej Polona.

Jarosław Merecki SDS, *Osoba i dobro. Szkice o filozofii i teologii osoby Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Instytut Jana Pawła II KUL–Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, ss. 264.

Książka *Osoba i dobro* opublikowana została jako szósty tom wydawanej przez Instytut Jana Pawła II KUL (a obecnie redagowanej przez Agnieszkę Lekką-Kowalik) serii „Papieża Wojtyły Posługa Myślenia” i faktycznie prezentuje pewne aspekty intelektualnej posługi tego szczególnego filozofa i teologa na rzecz prawdy o osobie ludzkiej. Tom zawiera szereg tekstów Jarosława Mereckiego, które bądź już wcześniej ukazały się drukiem (w czasopiśmie, polskich i zagranicznych wydawnictwach zbiorowych czy – w jednym przypadku – w książce *Persona e famiglia*), bądź zostały przedstawione jako wykłady. Niektóre z nich po raz pierwszy udostępnione są w języku polskim. Problematyka zgromadzonych w książce artykułów skupia się wokół trzech obszarów tematycznych, na które wskazują tytuły kolejnych rozdziałów: „Karol Wojtyła – filozof osoby”, „Osoba i miłość” i „Osoba wobec wartości”.

Artykuły poprzedza „Wprowadzenie”, w którym autor, szkicując w sposób syntetyczny, na kilku zaledwie stronach, szlak refleksji filozoficznej Karola Wojtyły, wiodący poprzez odniesienia do poglądów różnych myślicieli i nurtów myślowych, charakteryzuje jej specyfikę. Źródłom owej refleksji poświęcony został pierwszy tekst pierwszego rozdziału, wskazujący, że najważniejszym z nich i podstawowym jest doświadczenie człowieka (jako zarazem podmiotu i przedmiotu tego doświadczenia), a poniekąd także tekst kolejny, dotyczący relacji myśli Wojtyły do tomizmu. W pozostałych artykułach tej części książki Merecki podejmuje wybrane problemy zawarte w pismach autora *Osoby i czynu*: najpierw ukazuje jego rozumienie natury świadomości, jej istoty i funkcji, następnie przedstawia problem alienacji pojmowanej w kontekście antropologiczno-etycznym jako odmowa uczestnictwa oraz kwestie związane z czasowością i przygodnością bytu ludzkiego.

W rozdziale drugim omawiane są zagadnienia, którym Karol Wojtyła poświęcał wiele uwagi jako filozof w okresie przedpontyfikalnym, a przede wszystkim w nauczaniu papieskim: osobowy wymiar ludzkiej seksualności oraz antropologiczny fundament małżeństwa i rodziny jako komunii osób. Problematyka ta stanowi też przedmiot namysłu Mereckiego jako wykładowcy Papieskiego Instytutu Teologicznego Jana Pawła II dla Nauk o Małżeństwie i Rodzinie na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim. W prezentowanym tu tomie nie tylko ukazuje on filozoficzne aspekty Jana Pawła II teologii ciała i jej etyczne konsekwencje, ale również konfrontuje jego nauczanie o rodzinie z realiami współczesnej kultury; odwołuje się ponadto do encykliki Pawła VI *Humanae vitae*.

W pierwszym artykule ostatniego rozdziału książki Jan Paweł II przedstawiony zostaje jako rzecznik wartości uniwersalnych, który wywarł istotny wpływ na kształt przemian dokonujących się w Polsce i na świecie oraz wskazał, w jakim kierunku winna zmierzać budowa cywilizacji autentycznie ludzkiej. W dwóch artykułach tego rozdziału podejmowany jest problem relacji między wolnością a prawdą i dobrem: najpierw w szerszej perspektywie filozofii woli, a następnie w odniesieniu do założeń demokracji i jej funkcjonowania. Swego

rodzaju suplement do rozważań rozwijanych na kanwie myśli autora *Osoby i czynu* stanowią dwa teksty poświęcone koncepcji antropologiczno-etycznej rozwijanej przez Tadeusza Stycznia, w pewnym stopniu wyrastającej z filozofii Wojtyły.

Autorzy „Wstępu” do rekomendowanej tu publikacji – Tomasz Górka i Agnieszka Lekka-Kowalik – wyrażają nadzieję, że stanie się ona zachętą do systematycznych studiów nad myślą filozoficzną i nauczaniem Karola Wojtyły–Jana Pawła II. Niewątpliwie w interesujący sposób ukazane przez Mereckiego powiązania różnych wątków owej myśli oraz zasygnalizowane w artykułach zagadnienia zasługujące na poddanie ich bardziej szczegółowym analizom mogą zainspirować badaczy. Książkę *Osoba i dobro* polecamy jednak również tym czytelnikom, dla których lektura dzieł filozoficznych Wojtyły pozostaje niełatwym wyzwaniem. Jarosław Merecki należy bowiem do grona tych interpretatorów owych dzieł, którzy zawarte w nich treści potrafią przedstawić w sposób zarazem przystępny i pogłębiony. Można też zakładać, że jako intelektualny spadkobierca tej linii szkoły lubelskiej, która wywodzi się bezpośrednio od polskiego filozofa, który został Papieżem, odczytuje jego teksty zgodnie z intencją autora.

M.Ch.